

Fig. 1. Kirken set fra øst, t.v. ligkapel. KdeFL fot. 1967. - Church seen from the east, mortuary chapel on the left.

MÅRSLET KIRKE

NING HERRED

Ifølge et pavebrev fra 1433¹ var kirken viet apostlene *Simon* og *Judas*; et andet omtaler den 1512² som »S. Nicolai kirke i Mårslet«. I hvert fald i senmiddelalderen besad kongen patronatsretten, som 1514-15³ blev afstået til S. Karens hospital i Århus (jfr. s. 1356), der fik kirken annekteret. I forbindelse hermed resignerede Århusprovsten Herman Fleming præstekaldet og blev af paven tilkendt en pension af kirken. Ved mageskifte med Århus domkapitel 1653⁴ erhvervede Mogens Friis til Skomstrup (senere Vilhelmsborg) de rettigheder, især af økonomisk art, som medfulgte tilsynet med kirken, og som havde ligget til ærkedegnen (jfr. s. 1366ff.), men først ved skøde af 20. juni 1655⁵ opnåede han patronatsretten. Ved skøde af 12. maj 1669⁶ blev kirken overdraget Gabriel Marselis, hvis søn Vilhelm arvede den (jfr. bl.a. altertavle, *†*orgler). Han indlemmede den i det af ham 1673 oprettede baroni Vilhelmsborg,⁷ hvor kirken forblev, indtil den overgik til selveje 1. januar 1921.

En *mønt*, såkaldt søsling fra Frederik II.s tid, er fundet 1937.⁸

Kirken har ligget ret centralt i den ældre landsby (fig. 40), der i disse årtier undergår omfattende ændringer som forstad til Århus. Landsbyens huse har i sin tid samlet sig på bunden af den brede dal, hvor Giber å flyder og deler bebyggelsen i to dele. Ifølge Danske Atlas⁹ blev den første bro på stedet bygget 1754. Fra den jævne skråning på åens nordside skyder en bakke sig frem, der »især mod syd og vest går temmelig brat ned«, som synsprotokollen udtrykker sig 1862. På dette næs er kirken bygget og har således i den lokale situation en markant position, mens beliggenhedens landskabelige virkning er ringe på baggrund af områdets kuperede og storslåede former, der nogle fa kilometer væk kulminerer i Jelshøjs vældige bakke-*drag*. I sognet ligger herregårdene Vilhelmsborg (indtil 1673 Skomstrup) og Moesgård.

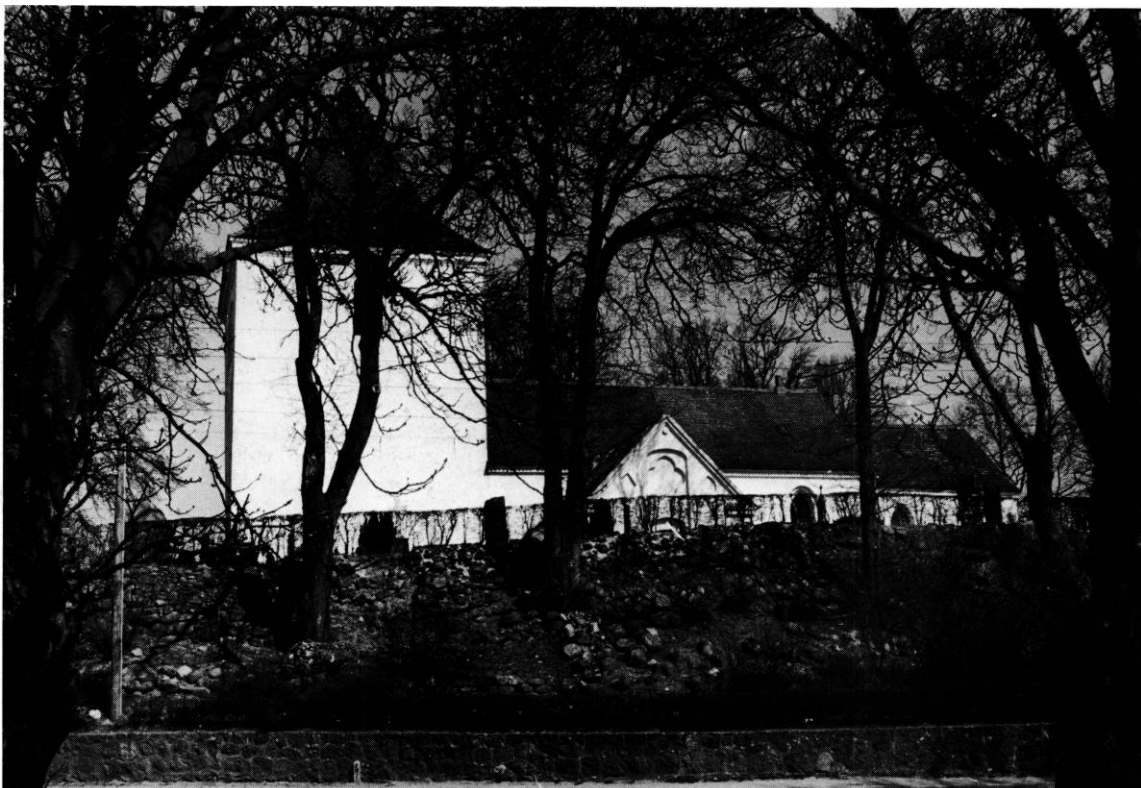

Fig. 2. Kirken set fra syd. Gert Bech Nielsen fot. 1968. - Church seen from the south.

Kirkegården er temmelig stor, udvidet tre gange i dette århundrede, mod vest 1909-12¹⁰ og mod nord 1931 og 1982; udvidelserne hegnes af kampestensdiger og hække. Den oprindelige, næsten rektangulære kirkegård, hvis areal 1862¹¹ opgives til 9720 kvadratalen, har på den søndre del af vestsiden bevaret sin bemærkelsesværdige, vistnok senmiddelalderlige *hegnsmur* af kampesten i kalkmørtel (fig. 5, jfr. Vejlbj, s. 1455). Rester af sydsidens lignende hegning er i behold som støttemur over brinken ned til åløbet. Begge steder måles tykkelsen til knap halvanden meter, og mod vest står muren i op til små to meters højde over kirkegårdens terræn. Denne strækning har tydeligvis fortsat mod nord. Et kort, ca. tre meter bredt forløb af nordmurens fundering er konstateret ved udgravning 1971. Omstændighederne lader formode, at alle fire sider eksisterede 1862;¹¹ stykket langs med hospitalet var repareret 1850.¹⁰ Der meldes jævnligt om udbedringer og ommuringer; 1882 ønskede synet den

søndre ringmur istandsat forneden, mens »den gamle mur skulle nedbrydes til kirkegårdens niveau«; til afløsning foresloges anbragt et træstakit med tornebuske indenfor. 1895¹⁰ nævnes stakitværk mod øst. Den nordre del af vestmuren må senest være fjernet ved kirkegårdens udvidelse i begyndelsen af århundredet. På østsidens sydlige del forløber et rørrækværk oven på muret støttemur, og på det nordre afsnit har et stengærde 1982 afløst cementstøbt mur.

Hovedindgangen er i østsiden, ud for koret og i tilknytning til forpladsen ved bygaden, hvor en køreadgang og fodgængerlåde med jerngitterfløje er ophængt mellem hvidkalkede piller (fig. 1); en ommuring nævnes 1908.¹¹ En lignende indgang befinder sig i vestdiget, ud til Testrupvejen, ved overgangen mellem de to ældre udvidelser.

En muret, rundbuet og teglhængt, antagelig senmiddelalderlig *portal* (fig. 4-5) afbryder den ældre vestmur ud for kirkens tårn; døråbningen er fladrundbuet, og i hver af de ydre vanger

Fig. 3. Mårslet set fra luften. Nord opad. H. Stiesdal fot. 1965. - *Mårslet seen from the air. North at top of picture.*

sidder en fladbuet niche; på indersiden er huller for stængebom.¹² Dørfløjen ønskedes fornyet 1888.¹¹ En stensat trappe fører fra Testrupvejen op til portalen (fig. 4).

Beplantningen synes i forrige århundrede overvejende at have bestået af popler, hvorafen del ønskedes fjernet 1888, andre 1920; 1925¹¹ skulle plantes lætræer, som nok er identiske med de ask, elm og kastanie, som i dag præger kirkegården. En gruppe lindetræer nord for kirken indgår i Brandts familiegravsted.

På forpladsen, syd for hovedindgangen og med sin vestgavl hvilende på kirkegårdens østre hegnsmur, ligger et hvidkalket, teglhængt *ligkapel* med toiletter, nævnt første gang 1920;¹¹ indtil midten af 1950'erne lå langs kirkegårdsmuren en staldbygning. På stedet eller i nærheden fandtes tidligere det kommunale fattighus, som institutionelt var en fortsættelse af det hospital, som 1684 var oprettet af Regitze Sophie Vind, enke efter baron Vilhelm Gyldenkrone.¹³ Hvidkalket, teglhængt bygning med kontor,

Fig. 4. Vestre kirkegårdsportal set udefra (s. 2254). Gert Bech Nielsen fot. 1968. - *West churchyard portal seen from outside.*

rum for redskaber, personale etc. opført 1981 efter tegning af H. P. Holm Nielsen ved den nyeste udvidelses østre hegn.

Cementstøbt *†fortov* ved kor, våbenhus og tårn fjernet 1965. 1862¹¹ var der et stampet og planeret bælte omkring kirken i halvtredie fods bredde, belagt med strandgrus for at undgå, at regnvand sprøjtede op på murene.

En *†brønd* ved den gamle kirkegårds nordskel tilkasted 1962.¹⁴

Kirken består af kor og skib fra 1100'tallet (jfr. kalkmalerier), hvortil i senmiddelalderen er føjet tårn i vest og våbenhus i syd. Orienteringen er næsten solret.

Det oprindelige anlæg, kor og skib, der hører hjemme blandt Århusegnens store kirker, har *skråkantsokkel* og er bygget af *granitkvadre* og *marksten*; nederste skifte i korets østgavl er 62 cm højt, i de øvrige mure 50-55 cm. Ved

hjørner og åbninger og til begge sider af alle taggavle er anvendt kvadre, mens facaderne i øvrigt er opmuret med rå tildannede marksten, iblandet mindre kvadre (jfr. fig. 10); åbne bomhuller registreret i 1880'erne.¹⁵ Til indermurene er fortrinsvis benyttet marksten med jævnt udglattede fuger; væggene har herefter været pudset med en brungrå mørtel, påført med ske nedefra og opefter,¹⁶ og herefter er ridset en regelmæssig kvadertegning. Fugerne i taggavlens kvadermurværk er enkelte steder ridsede. I gennembruddet mellem korets og skibets loft iagttages murkernen, der består af små og store marksten pakket i rigelig og fed kalkmørtel. Skibets vestgavl er omkring 30 cm tykkere end de øvrige mure (jfr. Viby s. 2132).

Af oprindelige enkeltheder er i brug bevaret *sydportalen*, der er 135 cm bred, 285 cm høj og rundbuet til begge sider ligesom i Beder kirke; sokkelskiftet forløber under portalen, således at oversiden udgør åbningens trin. Kragbåndene ved kilestensstikkets vederlag har hulkel (s. 2127, fig. 6). Den tilmurede, ligeledes rundbuede, 140 cm brede *norddør* kan spores udvendig; af stikkets kilesten er den nederste i vestsiden endnu på plads. Oprindelig har der været tre *vinduer* i koret og tre i hver af skibets langvægge; alle har antagelig, ligesom de bevarede, været af sædvanlig form, dvs. dobbeltsmigede og rundbuede, udvendig overdækket med monoliter, der opviser forskellige udformninger af oversiden.¹⁷ Korets nordvindue spores på facaden, mens østvinduet er let omdannet og udvendig placeret i spidsbuet fals (fig. 10). Af skibets vinduer er det vestligste i nordsiden genåbnet, de øvrige kan skimtes i murværket, eller toppen ses på loftet. Den oprindelige *korhue*, hvoraf nordsiden konstateredes 1937, har kun været ca. to meter bred.

Ændringer og tilføjelser. Det er utvivlsomt i årtierne omkring år 1500, at kirken er blevet overhvalvet på den i Århusområdet sædvanlige måde; i koret er indbygget to fag, i skibet fire, hvoraf det vestligste på grund af dørenes placering måtte gøres lidt smallere end de andre. Alle er krydshvalv, båret af falsede vægpiller og helstens, spidsbuede gjord- og skjold-

Fig. 5. Vestre kirkegårdsmur og portal, indersiden set fra nord (s. 2254). NE fot. 1980. - *West churchyard wall and portal, inner side seen from north.*

buer, der ligesom de retkantede halvstensribber, hvis nedre del er udført med kantstillede sten, udgår fra vægpillerne over et vulstled, der angiver vederlag. Falsene på korets nordøstre hjørnepille begynder 1,8 m over gulvet. Hvælvene er muret med halvstenskapper uden overribber. I østkappen af skibets andet fag og i sydkappen af tredje, begge steder i kappens top, er placeret en *cirkulær åbning* (fig. 12) med en diameter på ca. 55 cm; hullerne, der har paralleller i mange af amtets kirker (jfr. Kolt, s. 2179), kranses over hvælvet af en halvstensring. Det er antagelig i sammenhæng med hvælvslagningen, at *korbuen* er udvidet og dens vanger muret med munkesten uden vederlagsmarkering.

Ved overhvælvningen er så mange af kirkens oprindelige vinduer blevet blændet, at der se-

nest ved denne lejlighed må være blevet slået nye, hvorafto spidsbuede spores på korets syd-mur. Som afslutning på hvælvarbejdet er hele kirkerummet, hvis vægge allerede engang tidligere var kalket med en varm, gultonet hvidtekalk,¹⁶ blevet pudset og sikkert tillige kalket. Forud for overhvælvningen har der stået *†sidealtre* i skibets østre hjørner.

Tårn. Samtidig med overhvælvningen, eller måske lidt senere, er der til kirkens vestgavl føjet et stort, med skibet jævnbredt tårn, der er tre stokværk højt og i dag afdækkes med et velformet, opskalket pyramidespir; den oprindelige tagform kendes ikke. På en syld af marksten, der sine steder går i dagen, er det bemærkelsesværdigt svære tårn, hvis østmur hviler på skibets vestgavl, muret med munkesten i munkeforbandt; bomhuller tilmuret 1882.¹¹ Ved ad-

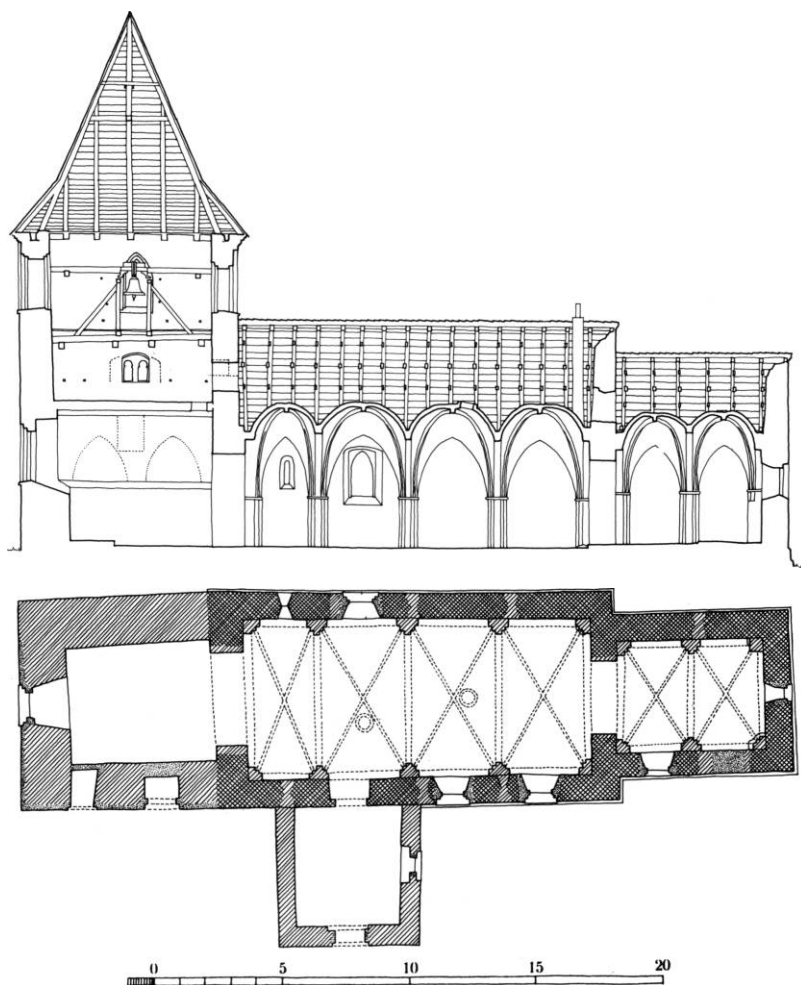

Fig. 6-7. Plan og længdesnit 1:300. Målt af Gert Bech-Nielsen, Ebbe Gitz-Johansen og Alfred Hansen 1968, tegnet med enkelte suppleringer af KdeFL 1983. - *Plan and longitudinal section 1:300.*

skillige enkeltheder røber bygningen slægtskab med andre tårne på Århuseggen (jfr. f.eks. Vejlbj, s. 1459), men ændringer og ombygninger gør en rekonstruktion af den oprindelige udformning usikker. Tilbagerykninger på omkring en halv meter af nord- og sydmurene, knap tre meter over gulvet, samhørende med spor af spidsbuede kappesøm, angiver, at tårnrummet i det mindste var planlagt overhvælvet med to fag krydshvælv. Skjoldbuesporet på tårnrummets østvæg ligger højere end den svagt spidsbuede tårnbue, således at tårnrummet sikkert fra begyndelsen har været sat i forbindelse med skibet. Ligesom ved andre tårne i amtet kan der fra begyndelsen desuden have

eksisteret en direkte adgang fra kirkegården til tårnrummet, og sandsynligheden taler for, at i det mindste den ene af sydmurens to åbninger, der i dag er tilmuret bindig med indervæggen, er oprindelig. Begge er dog ved ændringer og ommuringer forvanskede i en grad, der gør spørgsmålet svært at afgøre (jfr. nedenfor). Senere ændringer har også medført, at tårnrummets vestvindue er blevet en del omdannet; åbningen er nu udvendig falset, og den indre smig afsluttes foroven med en kurvehanksbue; senest er lysningen ved en delvis tilmuring gjort spidsbuet. Åbningens sålbænk er i niveau med de nævnte tilbagespring i væggene, og vinduet har derfor, ligesom f.eks. i Vejlbj kir-

ke, været placeret i rummets hvælvzone, dvs. bemærkelsesværdigt højt.¹⁸

I tårnets mellemstokværk, hvor der i øst-væggen på hver side af skibets gavltrekanter er udsparet en lille niche med en nu tilmuret glug, er der mod nord et indvendig ændret, udvendig fladrundbuet, foroven falsat vindue, der med sine to rundbuede åbninger (fig. 9) er beslægtet med lydhullerne i en række af amtets kirker (jfr. Skovby, s. 1972). Spor af en meget bred, eller måske to, nu tilmurede, fladbuede åbninger aflæses på vestmurens inderside, og reparationer i sydvæggen giver mulighed for antagelse af, at der også her har eksisteret vinduer. Over tårnrummets hvælvspor registreres både ude og inde på nordmuren en blændet åbning, der, såfremt hvælvene har været udført, må have tjent som adgang til tårnets øvre etager. Åbningen, hvis bund sidder små fem meter over terræn, har kunnet nås fra kirkegården med stige eller fritrappel.

I klokkestokværket findes et glamhul mod hvert verdenshjørne; alle er udvendig dobbelt-falsede, nordsidens er spidsbuet og bevarer antagelig den oprindelige form, medens de øvrige er ændrede. I syd og vest er åbningerne kurvehanksbuede, i øst sidder den fladbuede åbning i et rundbuet spejl.

Våbenhuset foran syddøren er fra samme periode som tårnet og på en markstenssyld rejst af munkesten i munkeforbandt; på østsiden er der

Fig. 9 (ovenfor). Vindue i tårnets mellemstokværk (s. 2259). KdeFL fot. 1983. - *Window in middle storey of tower.*

Fig. 8 (foroven til venstre). Våbenhusets gavlf (s. 2260). KdeFL 1967. - *The porch.*

Fig. 10. Korets gavlf (s. 2256) med let omdannet, oprindeligt vindue (s. 2256). KdeFL fot. 1967. - *East end of the chancel.*

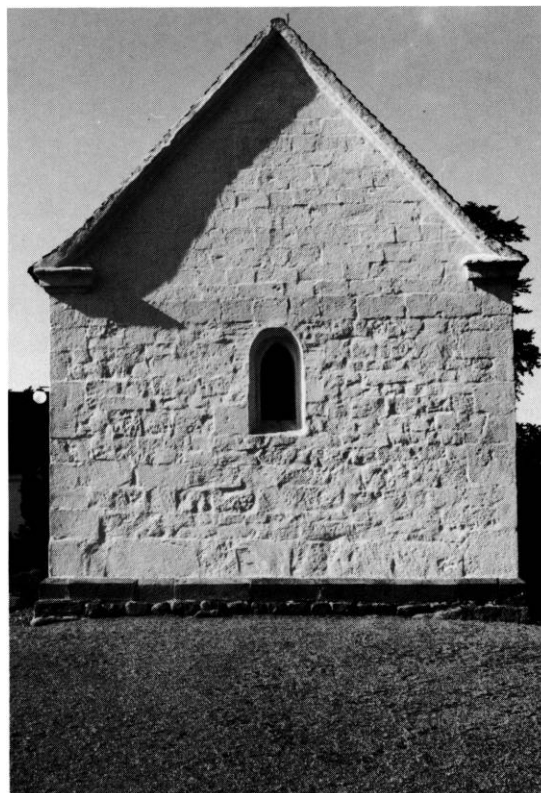

Fig. 11. Tårnspirets vindfløj (s. 2261) og udsnit af bæverhaletag (s. 2260). KdeFL fot. 1967. - *The weather vane on the spire of the tower and the flat-tiled roof*

indmuret en romansk gravsten. Gavlen (fig. 8), der er ommuret foroven og kan antages oprindeligt at have haft kamtakker, er dekoreret med en halvsten dyb centralblænding, der strækker sig fra terræn og op mod gavltoppen, omsluttende døren og herover en firpasblænding. I hver side af taggavlen er placeret en skråtstillet skjoldblænding. Skønt dørens anslag er bort-hugget, hvorved åbningens oprindelige form inden for den fladbuede fals er gået tabt, og den store midtblænding foroven afsluttes med en senere kurvehanksbue, er dispositionens slægtskab med andre gavle i Århus og omegn åbenbar (jfr. f.eks. Kolt, s. 2180).

I østvæggen sidder et kurvehanksbuget vindue i en bred, fladbuet niche med bund 112 cm over det nuværende gulv; også det udvendige spejl er fladbuet. 1863¹¹ ønskedes et jernvindue i stedet for »det gamle af træ«. En halv snes år senere foreslog synet at beklæde de *†murede*

bænke med træ, og 1888 blev loftet hævet for at frigøre skibets portal.

Eftermiddelalderlige ændringer og reparationer er sparsomt omtalt. 1701¹⁹ var tårnets vestside revnet; formentlig blev denne kalamitet hurtigt udbedret, idet kirkens almene tilstand 1715²⁰ siges at være god. En større reparation må have fundet sted engang før 1789, da kirken meldes²¹ så godt som af nyt opbyggt for kort tid siden. Det er nærliggende at sætte denne oplysning i forbindelse med året 1779, som skrevet med jernstal læses på tårnets vestside og i vindfløjen. De kurvehanksbuede døråbninger til de ovenfor omtalte smårum i tårnets sydside, en om-muring af tårnrummets vestvindue og ændring af syd- og vestsidens glamhuller er blandt de arbejder, som af stilistiske grunde kan henføres til 1700-tallet. Der er utvivlsomt tale om, at kirken, ligesom det var tilfældet med adskillige af nabokirkerne, er blevet underkastet en *hovedistandsættelse*, der navnlig ved hjælp af de enkle, murede gesimser har givet bygningens ydre en virkningsfuld retouche. Efter opførelsen af Moesgårds nye hovedbygning 1776-78 har det været nærliggende for kirkeejeren, den unge Christian Frederik Gyldenkrone, der var dansk gesandt i Stockholm, at sikre og smykke sin sognekirke.

Et omfattende tagarbejde gennemførtes 1828 efter en derom indhentet kgl. tilladelse til at fjerne blyet.¹¹ Det hedder i synsprotokollens beskrivelse, at ved denne lejlighed blev der op-lagt flade tagsten (tunger, pander eller bæverhaler²²), efter at tagstolen var næsten helt fornyet. 1837²³ skulle tårnets blyhængte spir tækkes med disse for sin tid usædvanlige tagsten, der fremhæves som hensigtsmæssige. Udskiftning af bly med tegl betød en økonomisk gevinst, og fænomenet var udbredt i perioden. Når det nye tagmateriale i Mårslet, ligesom samtidig på nabokirken i Malling, blev så særpræget, som tilfældet var, aner man bag dispositionen et udtalt ønske hos kirkeejeren.

Af andre arbejder skal anføres, at der 1855¹⁰ blev foretaget en almindelig istandsættelse, hvorved gulvet lagdes med »hvide og røde sten i tavl«, 1860 forsynedes vinduerne med spids-

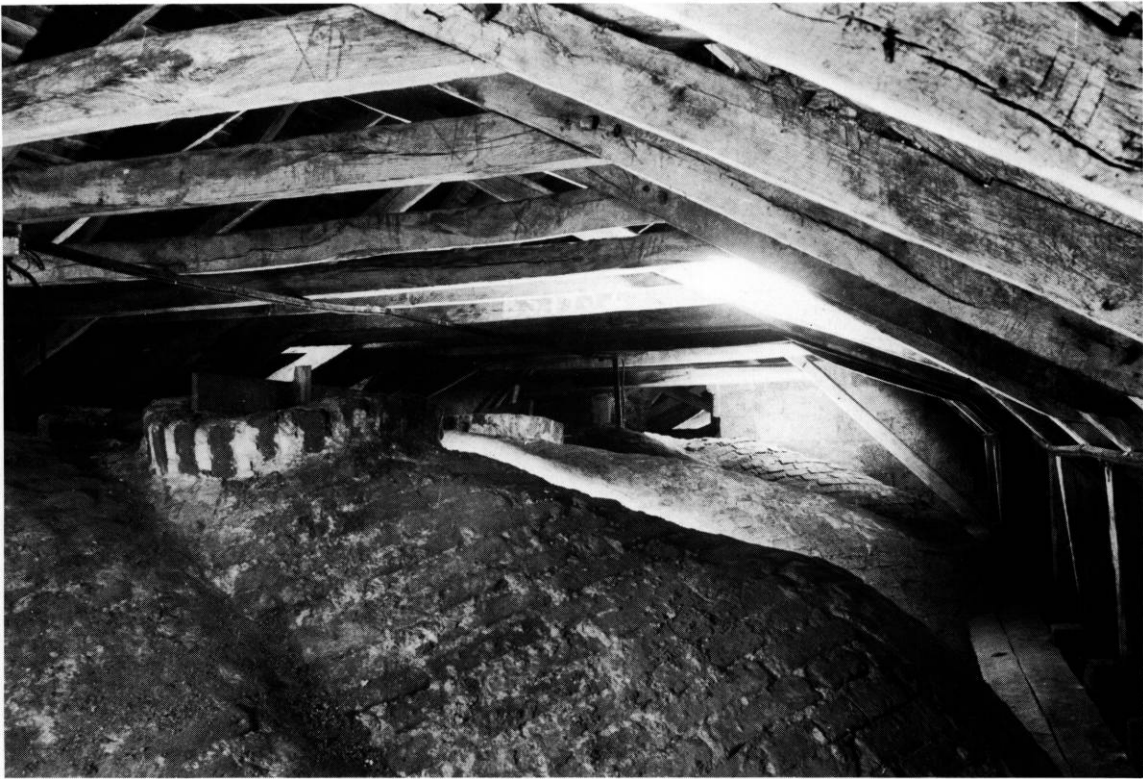

Fig. 12. Skibets loft set mod øst med åbninger i hvælv (s. 2257) og egetagværk (s. 2261). Gert Bech Nielsen fot. 1968. - *The loft of the nave looking east, with openings in the vaulting and oak roofing.*

buede jernrammer, og 1914¹¹ etableredes en gennemgang fra tårnet til skibets loft.

Kirkens fornemme *tagstole* af eg (fig. 12) er ifølge synsprotokollen opsat samtidig med bæverhaletaget (s. 2260) og omfatter i koret 7, i skibet 16 spærfag, samlede på henholdsvis øst- og vestsiden, med savskårne, mere eller mindre svajede krydsbånd, to lag hanebjælker og dobbelt, modsatrettet nummerering.

Opvarmning. 1897 ønskede synet de to kakkelovne fra 1881¹⁰ udskiftet med et »varmeapparat«, hvilket skete 1905. Lavtryksvarmeværk installeret 1937 i skibets nordøstre hjørne.

Vindfløj. På en jernstang, over volutbøjler og kugle, sidder den enkle fløj med initialerne CFBG, for kirkeejeren Christian Frederik Baron Gyldenkrone (1741-88), samt årstallet 1779.

Kirken står i dag hvidkalket ude og inde, bortset fra det stykke af skibets sydmur, der danner nordvæg i våbenhuset. Alle tage forny-

et 1972-74, ved hvilken lejlighed også våbenhuset, der indtil da havde haft vingetegl, fik bæverhaler. Gulvene i kor, skib og tårnrum er lagt med ølandsfliser, under stolestaderne er der kork og i våbenhuset cementfliser; trælofter i tårnrum og våbenhus. Hvidmalet trætrappe i tårnrummet.

Bortset fra det genåbnede vindue i skibets nordside er kirkens vinduer spidsbuede, indvendig smigede, udvendig falsede og forsynet med jernrammer. I korets vinduer er 1971 indsat *glasmosaik* efter tegning af Mogens Jørgensen; den i sydvinduet er senere flyttet til tårnrummet.

Fragment af **malet glas*, fundet i koret 1937, nu i Den gamle By, Århus (inv. nr. 428:77).

KALKMALERIER

1) *Ca. 1190-1225* (fig. 16-17). På *korets nordvæg* afdækkedes 1977-78 dele af en kalkmaleriudsmykning, der endnu ikke er blevet endelig restaureret. Udsmykningen fremtræder ret fragmentarisk på grund af almindelig slid og forhugning og er dertil beskåret af hvælv og hvælvpiller, medens andre partier er skjult af yngre kalkmalerier. Oprindeligt har udsmykningen dækket hele murfladen,²⁴ men fremtræder nu bedst bevaret på væggenes østre afsnit.

På en bygningspuds med omhyggelig kvaderidsning er malepudsen lagt op med en gråbrun, finkornet mørtel, påført fra oven og nedefter, med en synlig stødfuge omtrent midt på væggen. Malelaget har en tykkelse fra 2-15 mm og en jævn overflade, men glitningen er ikke helt nøje gennemført og har efterladt en del partier med lidt grovere pudskarakt.²⁵ På malebunden er foretaget en skitsering af motiverenes hovedlinier med rødbrun farve, og ligele-

des er det geometriske skema trukket op med fire friser. Øverst en kronfrise, ca. 60 cm høj, og dernæst hovedfrisen med et ca. 135 cm højt billedfelt; lavfrisen er ca. 65 cm høj, og for enden mod gulvet afsluttes hele udsmykningen med en draperimaling, ca. 120 cm høj. De spredte, bevarede enklaver af draperiet viser røde foldestreger på en gul bundfarve. Friserne er adskilt afensfarvet gule eller røde ca. fem cm brede bånd, og dertil begrænses hovedfrisen af et foroven grønt og forneden rødbrunt ca. 17 cm bredt bånd eller felt. Omkring vinduet midt på væggen er malet et bredt bånd, delt i sort og okker. Baggrundsfarven ses alle steder at være blå.

I hovedfrisens billedfelt øst for vinduet ses *Jesus stående foran tre krigsmænd*. Han står længst til venstre halvt vendt mod øst i en bevægelse hen mod krigerne, markeret gennem fodstillingen og den foran brystet fremstrakte højre arm. Højre hånd er løftet til hilsen med udstrakte fingre, medens han med venstre hånd

Fig. 13. Indre, set mod vest. NE fot. 1980. - *Interior, looking west.*

Fig. 14. Indre, set mod øst. Postkort o. 1910 i NM. - *Interior, looking east c. 1910.*

Fig. 15. Indre, set mod øst. NE fot. 1980. - *Interior, looking east 1980.*

Fig. 16. Romansk kalkmaleri fra 1190-1225, på korets nordvæg, østligste fag (s. 2262). NE fot. 1980. - *Romanesque wall-painting from 1190-1225, on the north wall of the chancel, bay furthest to the east.*

holder en flig af sin kappe fast om livet. Kristus har bleg, gulrød glorie med et okkergult, kraftigt kors, hvis tværstillede ender rækker lidt uden for cirklen, der tangerer overkanten af det grønne bånd over hovedfrisen. Han er iført fodsiden alba og bærer over denne en knælang, grøn tunica med gule borter. Hans kappe er okkergul. Ansigtet ses i halvprofil bøjet svagt forover med markeret pupil i øjets overkant, idet han ser hen på soldaterne. Hudfarven er hvidblandet okker, øjnene er hvide med røde pupiller og tegningen i øvrigt rød. Han har kort, spidst skæg og langt gult hår, der falder ned over højre skulder. De tre krigsmænd står

med en svag kropsdrejning vendt mod Kristus, opstillet enkeltvis ved siden af hinanden. Manden nærmest Kristus er iført fodlang, hvid klædning og bærer over denne en kortere overkjortel med okkergule kantbræmmer. Kappen, hvis farve ligesom overkjortelens er vanskelig at bestemme, men som har rødt foer, fastholdes ved venstre skulder, hvor der dannes en karakteristisk nakkefold. På hovedet bærer han en rundpundet, brun hjelm med topknop. Fra bæltet hænger et sværd ned midtfor, og med venstre hånd holder han om sværdfæstet, medens den højre hånd er lagt på brystet op imod den venstre skulder som i en ærbødig hilsen.

Krigeren i midten er slet bevaret, muligvis med blå kjortel og med rødbrun kappe med okkergult foer. En næsten forsvundet hjælm synes at have været af ovennævnte type. Foran sig holder han en okkergul genstand, som nedefter tiltager i bredde. Af den sidste kriger ses kun ansigtet og lidt af venstre skulder samt rester af en hjælm, svarende til de øvrige. En forhugning har ødelagt den øvrige del af figurens overdel, og nedefter tegner den sig kun ved svage farvespor.

Vest for vinduet er hovedfrisens billedfelt blot afdækket i det øvre østre hjørne. Her ses overkroppen af en mand i grøn klædning og (hvid?) kappe med nakkefold. Hoved og ansigt er vendt opad mod vest. Skæg, hår og øjentegning er udført med mørkokker, og han har ikke glorie eller hovedbeklædning. Mellem manden og vinduet er et træ med trekløverformet, rødbrun krone og grøn stamme, der viser, at handlingen foregår udendørs.

Lavfrisen er inddelt lodret i felter, hvis fyldinger har grå ramme og blå baggrund. Under vinduet står en hvid hest vendt mod øst, sadlet og med en triangulær stigbøjle. Sadelknappen, stigbøjlen og dens rem er hvide med røde konturer, og det med tunger afsluttede skaberak er rødt. Hestens hoved er gået tabt. Foran hesten og i næste felt mod øst, står rytteren svagt vendt mod øst. Han er iført fodlang, lys rødbrun klædning, der dækker halvdelen af kroppen; som de andre bærer han rundpuldet, hvid hjælm. Højre hånd holder han ved hofte. I det følgende felt mod øst er en stående kriger. Han ses kun i rødbrune konturer med knælang kappe, der har rødt foer; hans hoser er okkergule og rækker til knæene. Med hævet sværd i højre hånd peger han med sin venstre hånd mod en bortridende rytter, der på grund af forvitring i pudslaget kun anes som en rødbrun skygge.

Kronfrisen er opdelt i felter, hvor en mæander veksler med et billedfelt. I sidstnævnte er en halvcirkel indskrevet, og de to østligste af disse billedfelter er blevet afdækket. I buen over vinduets østkant ses en mand løbe af sted fra sin faldne hest (fig. 17). Dette vanskelige motiv er klaret ved at vise hesten med benene i vejret og

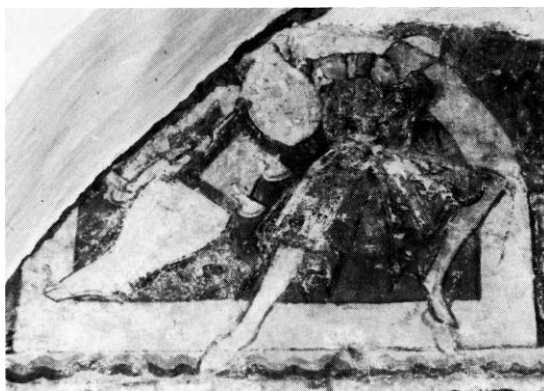
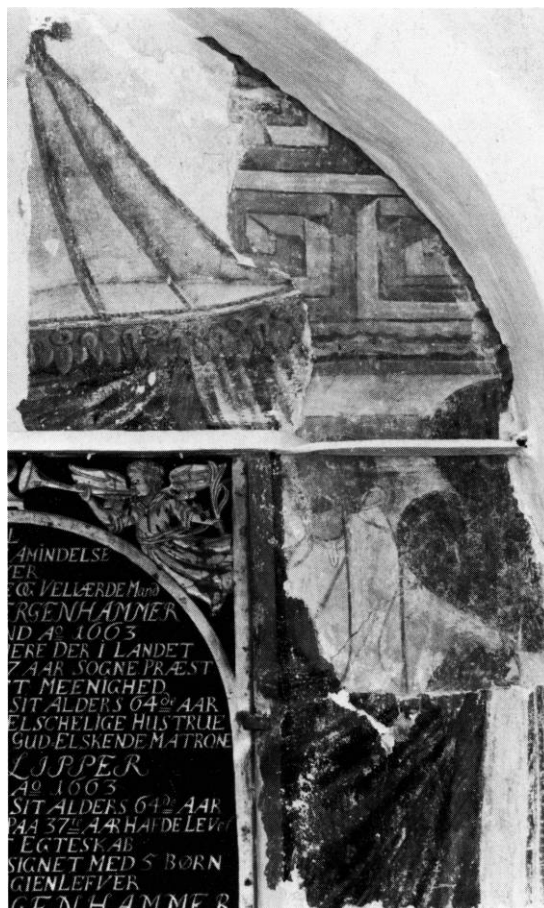

Fig. 17. Detalje af romansk kalkmaleri (jfr. fig. 16). JfF fot. 1980 (s. 2265). - *Detail of Romanesque wall-painting (cf. fig. 16).*

Fig. 18. Tavle o. 1727 (jfr. fig. 36) med kalkmalet baldakin-dekoration. Foroven et udsnit af den romanske, kalkmalede frise (jfr. fig. 16) (s. 2266). NE fot. 1980. - *Tablet c. 1727 (cf. fig. 36) with canopy wall-painting (cf. fig. 16) at top of picture.*

sadlen med sadelknapperne nedad, og hesten er i sin fulde udstrækning gengivet diagonalt i halvcirkelfeltet med hovedet nedad. Rytteren fjerner sig med højt hævet venstreben hurtigt fra hesten. Han er iført en rød, knælang frakke og har hvide hoser og rundpuldert, hvid hjælm. Det østlige billedfelt, der delvis skjules af skjoldbuen, illustrerer en hest i firspring mod øst, hvorafkun bagpartiet ses tillige med rytterens flagrende kappe. Mæanderen er malet med hvidt, okker, lyserødt, dodenkoprødt og blåt.

Billedprogram og stil placerer kalkmalerierne blandt de jyske udsmykninger fra tiden ca. 1190-1225, der genspejler ridderdigtningens idealer, og med en vis rimelighed kan sættes i sammenhæng med opfordringen til korstog.²⁶ Både i lavfrise og kronfrise viser forekomsten

Fig. 19. Judas med pengepungen. Detalje af nadver-scenen i altertavlen fra 1682 (jfr. fig. 20) (s. 2268). NE fot. 1980. -Judas with the purse of money. Detail of the Last Supper from the altar-piece of 1682.

af heste og ryttere hen til ridderlivet, selv om de enkelte fortællinger bag fremstillingerne ikke er kendt. Hovedfrisens østligste billede synes derimod mindre foreneligt med ridderidealet, da det sandsynligvis gengiver vagtmandskabet, der kommer for at arrestere Jesus i Getsemane have²⁷ (Joh. 18,4). Dette kan næppe tolkes som en opfordring til at rykke ud mod Kristi fjender, det vil sige kirkens, men måske kunne det vække til eftertanke, at soldater havde spillet en uheldig rolle i passionshistorien. Hovedfrisens billedfelt vest for vinduet kan ikke tolkes.

2) O. 1500. På nordre skjoldbue i skibets nordvestlige fag er ved restaurering 1937 iagttaget Århus-egnens sædvanlige dekoration med de krydsende rundbuer.

3) 1700'rne. På korets nordvæg i det vestlige hvælvingsfag er malet en baldakin med draperi omkring kalkstenstavle nr. 2 (fig. 18). Draperiet er blåt med gule kantbånd og bræmmer. Fra baldakinen foroven er draperiet ført ud mod hvælvets skjoldbue, hvorfra det hænger ned således, at dets gråsorte foer danner baggrund for den sorte sten med gylden indskrift. På korets østvæg er iagttaget rester af et draperi fra 1700'rne.

INVENTAR

Oversigt. Kirkens nyere, mere anonyme inventar har forhen omfattet flere stykker, der har vist tilknytningen til de tidligere kirkeejere, baronerne Gyldenkrone til Vilhelmsborg: Altertavlen fra 1682, nu i Den gamle By, en nedtaget herskabsstol samt to torgler, det ældste fra 1700. Den landlige prædikestol er skåret i året 1603, da pesten hærgede og bortrev mange af sognet beboere, herimellem næsten en hel familie, omtalt på epitaf nr. 1. Et andet epitaf, nr. 2, er opsat af en familie, hvoraf et medlem 1721 har skænket oblatæskan og en mindetavle vedrørende en skænket flysearm og flysekrone. Som vanligt er døbefonten romansk, men dåbsfadet et af de mere sjældne, nederlandske fra 1600'ernes begyndelse. Klokken er støbt 1594 af Mattias Benninck i Liibeck.

Fig. 20. *Altertavle nr. 2, 1682, formentlig udført af Århus-billedskæreren Rasmus Christensen (s. 2268). Den gl. By fot. - Altar-piece no.2, 1682, presumably made by the Århus wood-carver Rasmus Christensen.

Fig. 21. Alterkalk fra slutningen af 1600'rne, med Marselis-våben (s. 2269). NE fot. 1980. - *Chalice from end of the 1600's, with the Marselis' coat of arms.*

Fig. 22. Oblatæske, givet 1721 af Christen Skaarup og Johanne Bergenhammer, udført af Mikkel Gregersen, Århus (s. 2270). NE fot. 1980. - *Waferbox, donated 1721 by Christen Skaarup and Johanne Bergenhammer, made by Mikkel Gregersen, Århus.*

Alterbord af granitkvadre, antagelig middelalderligt, men omsat senest 1937; 125 cm højt, 165 cm bredt og 118 cm dybt, opmuret 75 cm fra østvæggen. I bagsiden er en niche, 78x42 cm. Den nyere egetræsbordplade dækkes af en hvid dug.

†*Sidealterborde*. Udformningen af hvælvingerne i skibets østre hjørne (fig. 7) angiver, at der her har stået sidealtre.

†*Alterklæder*. 1702 fandtes et gammelt og et nyt klæde af rødt silkefløj.

Som *alterudsmykning* tjener et 105 cm højt støbejernskors, udført 1970 efter udkast af billedhuggeren Gudrun Steenberg.

Altertavler. 1) 1888 (jfr. fig. 14), skænket af kirkeejeren i anledning af hans sølvbryllup.¹¹ Kraftig egetræsramme med portalfelt, hvori oliemaleri på lærred af Kristus hos Martha og Maria, signeret »A. Dorph 1888«, en replik af kunstnerens altertavlemaleri fra 1874 i Stefanskirken i København. Kristus er iført rød og blå dragt, kvinderne brunlige og blegrøde. Den tilhørende tekst i fodfeltet: »Eet er fornødent. Luc. 10.42«, står med gyldne versaler på det mørke egetræ. Også den skårne bladramme om maleriet er forgyldt. 1970 blev tavlen flyttet til skibets nordvæg, efter at topstykket var fjernet.

*2) (Fig. 19-20). Altertavlen,²⁸ med stafferingsårstal 1682, er formodentlig udført af Århus-billedskæreren Rasmus Christensen, der både vedrørende tavlen opbygning og de figurmæssige detaljer har hentet sine modeller fra billedskæreren Peder Jensen Koldings arbejder.

Den ret plumpe tavle, i eg, hviler på et forholdsvis højt fodstykke, hvis fremspring bærer kirkeejernes, Gyldenkrone og Vinds, skårne, kronede våbenskjolde støttet af vildmænd. Det tredelte storstykke, over postamentbjælke med gennembrudt bladornamentik, har gesims med æggestav, tresidet knækket over det brede midtfelt; i siderne er gesimsen støttet af snosøjler omvundet med vinranker og med korintiske kapitæler. I midtfeltet ses foran draperi en perspektivisk skåret nadverscene (fig. 20) under en stor, frithængende lysekrone. I sidefelternes

muslingeskalnicher står fritskårne evangelistfigurer, formodentlig Lukas og Johannes, ligesom på de beslægtede tavler i Voldby (Randers amt) og Thorsø (Viborg amt). På profilerede konsoller over gesimsen sidder de to andre evangelister, der svarer til nogle *figurer fra Århus Vor Frue kirke (s. 1226), antagelig Matthæus og Markus, hvis dyresymboler, ligesom de ovennævnte modellers, rimeligvis har været anbragt på de nu forsvundne stor- og topvinger. De portalformede, gennembrudte gavlstykker bag de øvre evangelister afsluttes af store fantasimasker.²⁹ I topfeltet en groftskåret krucifiksgruppe mellem glatte søjler flankeret af bruskværk med masker. Den kraftige gesims har formentlig ligesom i Glud (Vejle amt) båret de tre soldater fra en opstandelsesscene, hvor Kristusfiguren her er erstattet af en stor kugle.

Tavlens staffering er blevet fornyet flere gange, formentlig på oprindelig grundlag. 1907³⁰ opfriskede man farverne fra en istandsættelse, der ifølge en indskrift bag på tavlen stammede fra 1831.³¹ På fodstykkets fremspring er med gult malet »Anno - 1682« under de broget stafferede våbenskjolde, hvorover læses henholdsvis »W.B.v.G.« og »R.S.v.W.«, for giverne Wilhelm Baron von Gyldenchrone og hans hu-

Fig. 23. Dåbsfad fra begyndelsen af 1600'rne, nederlandsk arbejde (s. 2271). NE fot. 1980. - *Baptismal dish from the beginning of the 1600's, Netherlands work.*

Fig. 24. Alterstage fra o. 1650 (s. 2270). NE fot. 1980. - *Altar Candlestick from c. 1650.*

stru Regitze Sophie von Wind. Selve tavlen er stafferet som marmor, fodfeltet blåt med røde indslag, storstykkets baggrund rødligt og portalgavlne gråligt marmoreret. Søjlerne er hvide med bronzerede kapitæler, figurerne har brogede dragter. På fodstykket er 1831 med gul skriveskrift på sort bund malet en indskrift fra »Joh. 6, 35.36. Jeg er Livsens Brød« etc.

Ved anskaffelsen 1888 af altertavle nr. 1 blev baroktavlen flyttet ned i kirkens vestende,¹⁰ men 1897 afgivet til Århus museum, senere Den gamle By, hvor den har inv. nr. 512.

Altersølv. *Alterkalk* (fig. 21), fra slutningen af 1600'rne, tidligst omtalt i inventariet 1702.²⁰ Den er 22,3 cm høj, har sekstunget, profileret fod med øvre flad, tunget plade, hvorfra det sekskantede skaft rejser sig. Tætsiddende pro-

Fig. 25. Prædikestol og lydhimmel 1603 (s. 2272). NE fot. 1980. - *Pulpit and sounding board 1603.*

filstave markerer overgangen mellem de enkelte led og den gotiserende foldeværksknop. Det store, glatte bæger bærer et graveret Marselis-våben, med løver som skjoldholdere.³² Nyt halvlåg med hælderør.

Disk, »A(nn)o 1742«, svær og glat, 16,5 cm i tv. med lille, opstående kant. På randen et Georgskors indskrevet i cirkel. Årstallet er graveret under randen, og midt under bunden er to ens mesterstempler for Sønnik Hansen Buxlund (Bøje II, 1982, nr. 5884), der døde 1739, men hvis virksomhed tilsyneladende fortsattes af enken.

Oblatæske (fig. 22), skænket 1721, udført af Århus-guldsmeden Mikkel Gregersen, der har leveret en ganske tilsvarende æske til Storring (s. 2071). Den er 9,3 cm i tv. medregnet fodpladen, der er bølgeriflet ligesom lågkanten. Låget har en drevet »kvadronneret« bort omkring den flade overside med en graveret indskrift (skriveskrift): »Denne Eske Er gifuen Til Maarslet Kierche af Christen Schaarup og Johanna Bergenhammer Paa Deris Brølups Dag Som Var d. 8. Julii A(nn)o 1721.« (Jfr. mindestavle og epitafnr. 2). Under bunden to ens mesterstempler (Bøje II, 1982, s. 236³³).

Sygesæt, 1956, stemplet F. Hingelberg, Aarhus. †*Sygesæt*. 1) 1690 omtales en gammel tinkalk og disk til at betjene syge med.³⁴ 2) 1772 fandtes et tilsvarende af sølv.³⁵

Vinkande, skænket 1960, stemplet F. Hingelberg, Aarhus.

Alterstager (fig. 24), o. 1650, 45 cm høje, med blødt profileret fodskål, mangleddet skaft med afskåret balusterled samt kraftig, karnisformet lydeskål; lysetorn af malm. Beslægtet med stager i Odder og Gylling (Hads hrd.). - Syvarmet *lysestage* fra begyndelsen af 1900'rne.

Fig. 26. Romansk døbefont (s. 2271). NE fot. 1980. - *Romanesque baptismal font.*

†*Messehagler*. 1702 omtales i inventariet²⁰ en messehagel af »fiolenbrun, slet (glat) fløj« med brede sølvgarneringer. 1842 var anskaffet en ny afrødt bomuldsfløj.³⁶ 1862 var haglen af samme farve og forsynet med et kors af guldbrokode.¹¹

Alterskranke, 1953, femsidet, med vinranke-motiv i messing, udført efter tegning af arkitekt H. P. Nielsen, Odder. Den tidligere †skranke fra 1850,¹⁰ gennemistandsat 1894,¹¹ havde drejede træbalustre og var opstillet i halvkreds foran altret.

Døbefont (fig. 26), romansk, af grålig granit, kummen isprængt sorte korn; ifølge Mackeprang (*Døbefonte* s. 234ff.) tilhørende de østjyske løvefontes klassiske type, herunder Veng-Mallinggruppen, med de nærmeste paralleller i Kolt (s. 2187) og Framlev (s. 2049).

Den ca. 80 cm høje font har en ret bred kumme, 76 cm i tv. ved mundingens kvartrundstav. Den er smykket med gruppens vanlige to, næsten identiske løvepar, hver med fælles mandshoved, der springer ca. 3,5 cm frem foran de langstrakte løvekroppe, hugget i fladt relief. Mankerne løber ud i små krøller, halerne er lagt op mellem benene og ender i tre- eller firbladede duske. Den runde, glatte fod, med hvælvet overside, har øvre skaftring. 1702²⁰ karakteriseredes fonten i inventariet som »hel vel stafferet med et smukt overdække«, formodentlig et †*fontelåg*. Opstillet i korets nordside ved triumfbuen.

Dåbsfad (fig. 23), fra 1600'ernes begyndelse, tidligst omtalt i kirken 1702.²⁰ Det er et nederlandsk arbejde af messing, 59,5 cm i tv., med en drevet og punslet fremstilling af syndefaldet i bunden, omgivet af bladkrans med rosetter samt stemplede, koncentriske småcirkler. På randen, med ombukket kant, et på nederlandske arbejder ret almindeligt, drevet ornament: mandelformede bukler ledsaget af stemplede slyngbånd, der i den ydre krans danner ruder i mellemrummene mellem buklerne (jfr. Bering s. 2198).

Dåbskande, 1932, af messing, 34,5 cm høj medregnet et Georgskors på låget. Under foden er med versaler stempelt: »Keibye«.

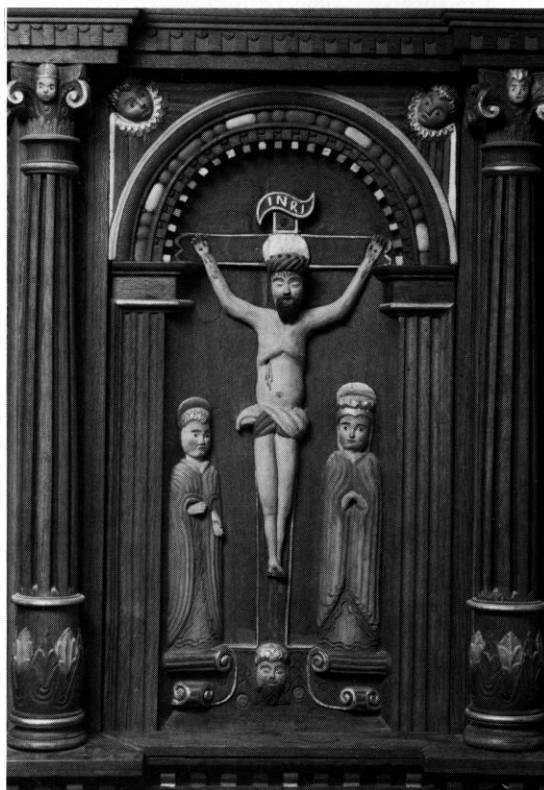

Fig. 27-28. Detaljer fra lydhimmel og prædikestol 1603 (s. 2272). NE fot. 1980. - Details from sounding board and pulpit 1603.

Prædikestol og lydhimmel (fig. 25, 27-28), med skåret årstal 1603, afeg, i landlig ungrenæssance. På det smalle opgangsfag er med reliefversaler skåret navnene på de forskellige kirkelige myndighedspersoner: »M. (magister) Peder Terchelsen pr. (provst) H. (hr., dvs. præst) Christen Laveritssen. M. (magister) Michel Nielsen sognepr.³⁷ (sognepræst). lens Iostsen i Langhale. lens Michelsen i Skomstrvp (kirkeværger). Anno 1603«.

Den karnapformede stol består af fire fag samt et smalt, nyere vægfag, hvortil oprindelige detaljer er flyttet. Foran stolens knækkede hjørner, hvis lister er prydet med skåret bladværk, står riflede dobbeltsøjler med akantusblade på prydbælterne og med små menneskehoveder indpasset i de korintiske kapitæler; vægfeltets kapitæler forenklede. I storfelterne er riflede, pilasterbårne arkader med perlestav og dobbelte tandsnit i bueslaget og i sviklerne små, tætklippede englehoveder. Under bueslagene, i let hulet niche, står stive, stereotype figurer af evangelisterne på hver side af en krucifiksgruppe. De skægløse evangelister, med bog, står på enkle kartoucher smykket med de respektive, naivt skårne tegn; på små klodser er med reliefversaler skåret deres navne, hvorover der i nichebunden ses æselrygsbuer med stempede rosetter; tilsvarende findes over evangelisttegnes hoveder og på bundens skrågulv. Fra øst: 1) »S. Matevs«, 2) »S. Marcvs«, 3) krucifiksgruppe (fig. 28) med Adams hoved under korset.³⁸ 4) »S. Lvcas«, hvis navn er skåret med mindre bogstaver over et reliefafen lille, stående okse; på »navneklodserne« kun et indprikket kors. På vægfeltet 5) »S. Iohannes«, reliefskåret på lille konsol, hvorpå den krølhårede figur står. Over hovedet ses en stor, skåret roset omgivet af tovtav. Gesims og postament har hjørnefremspring, de øvre med diamantbosser, de nedre med fantasifulde dyremasker. I smalfelterne er bibelindskrifter med skråtstillede reliefversaler.³⁹ I frisen: »Rob høt. spar icke / opløft din røst som / en basone oc kvnd/gjør met folck dieri« (deres brøde. Esajas 58,1.). I postamentfelterne: »Om Christi slect oc mandoms anamelse / om Iesv ord oc vnderlige giernin-

ger. / Saa elste Gvd verden at hand gaf(etc.). / Om Christi vndfangelse oc fødsel.« Under baldakinen er syvsidet, med profil- eller tovtastave på sidesammenstøddene samt stor, drejet hængeskugle under polygonal plade. Samtidig, sekssidet lydhimmel, hvis frise rummer en reliefskåret indskrift: »Himmel oc iord / skvlde forga(!) men / mine ord skvlde icke / forgaa. Marcii Gvds / ord bli[ver evindelig]«. ⁴⁰ På hjørnefremspringene sidder små menneskehoveder, og nedenunder hænger store englehoveder (fig. 27), hvorimellem gennembrudte hængestykker. På gesimspladen står høje, hjørneknækkede og riflede konsoller med drejede topspir, hvorimellem spinkle, gennembrudte kartoucher med englehoved i ovalfelt. Undersiden er ved profillister delt i seks felter, prydet med skårne liljeornamenter, omkring sekssidet midtfelt med stor roset.

Stol og himmels sparsomme staffing er opfrisket ved P. Rahbeks istandsættelse 1913. Indskrifter, navne, enkelte figurdetaljer og lister er gyldne, andre profillister røde og grønne, søjlekannelurnernes bund blå. Figurerne har naturlig karnation, dragterne er brogede og ved den nyere bemaling undertiden »suppleret« uden for skæringerne. Lydhimmels underside er blå, med røde og grønne liljer og sølvroset. - Både stols og himmels form angiver, at prædikestolens placering har været en anden oprindelig.

Stolestader, o. 1906,¹⁰ gavlene nedskåret i højden 1937; grønmaled. Det tidligere *†stoleværk*, fra 1854,¹¹ med ryglæn, pult og fodskamler, egetræsmalet, havde afløst et *†stoleværk* uden døre, tidligst omtalt 1702.²⁰ - Nyere armstol til præsten, i koret.

»*Fattigbøsse*«, o. 1900, af sortmalet blik med gylden påskrift; nu ude af brug. En *†pengetavle* er 1684 omtalt i forbindelse med Regitze Sophie Vinds indstiftelse af Mårslet hospital.¹³ To *†fattigblokke* med låse blev anskaffet 1854.¹¹

†Herskabsstol,⁴¹ tilhørende Vilhelmsborg, ønskedes 1850 nedtaget eller flyttet helt tilbage i kirken; fem år senere var stolen fjernet.¹⁰

†Orgelpulpitur, i tårnrummet, bygget 1817⁴² (jfr. nedenfor).

Orgel, bygget 1979 af Marcussen & Søn, Å-

Fig. 29. Mindetavle 1721 vedrørende $\dagger$ lysekrone og $\dagger$ lysearm, skænket af Christen Skaarup og Johanne Bergenhammer (s. 2273). NE fot. 1980. - *Memorial tablet 1721 referring to $\dagger$ chandelier and $\dagger$ candle-bracket donated by Christen Skaarup and his wife.*

benrå. 12 stemmer samt én transmission, fordelt på hovedværk, brystværk og pedal. Tegnet af Rolf Graae.

$\dagger$ Orgler. 1) I året 1700 fik kirken et orgel,²³ der 1702²⁰ omtales som »et smukt orgelværk, vel stafferet, som hr. baron Gyldenkrone har foræret«. ⁴³ Formentlig placeret i tårnrummet.

2) 1817⁴⁴ lod kirkeejeren, baron Gyldenkrone, et orgel »af mindre størrelse« opstille i tårnrummet, hvor et nyt pulpitur var opført.⁴² Allerede 1828³⁶ trængte orglet imidlertid til reparation på grund af fugtgennemtrængning af hvælvet.⁴⁵ Året efter ansøgte baronen kancelliet om tilladelse til at sælge orglet, men fik afslag. To år senere samtykkede kancelliet dog, under indflydelse af biskoppen, der fandt baronens grunde gode.²³ Orglets dårlige tilstand skyldtes almindelig fugt »i grunden og ikke i taget«, og der fandtes på egnen ingen orgelbygger, som kunne reparere det.⁴⁶

3) Leveret 1912 af A. C. Zachariasen, Århus.⁴⁷ Ét manual med fem stemmer. Disposi-

tion: Bordone 16', Principale 8', Bordone 8', Salicionale 8', Flauto 4', oktavkoppel, svelle; pneumatisk aktion, keglevindflade. Facade med attrappiber af sølvbronzeret zink. Opstillet i tårnrummet. Orgelfacaden er nu anbragt i tårnets mellemstokværk.

Salmenummertavler fra 1981. De tidligere tavler, anskaffet 1884,¹¹ af fyr, med søm til ophængning af brikker med påmalede tal, er nu ude af brug. En ældre fyrretræstavle med buet gavlf, sortmalet og med hvid frakturindskrift, var beregnet til numre med kridt; nu anbragt i tårnets mellemstokværk.

Mindetavle (fig. 29), 1721, vedrørende $\dagger$ lysekrone og $\dagger$ lysearm, ifølge indskrift skænket af ægteparret Christen Skaarup og Johanne Bergenhammer (jfr. oblatæske og epitaf nr. 2). Skaarup⁴⁸ havde tidligere givet en lysekrone til Århus domkirke (s. 605, nr. 5).

Tavlen, der er et primitivt billedskærerarbejde i eg, 144,5x116,5 cm, rummer inden for den brede, karnisformede ramme to ens opbyggede felter: en hvælvet skrifttavle i opløst bladramme, der foroven bærer to svævende englebørn støttende et kranium over korslagte knogler (det øvre forsvundet). Under bladrammen ses henholdsvis en liggende benrad og et draperi med to kvaster. Skriftovalerne er flankeret af fladtskårne figurer, foroven Moses med lovens tavler og sværd (i stedet for stav) og Aron, i ypperstepræstedragt, med røgelsekar og kande. Forneden to uidentificerede personer, den ene med sværd og en ejendommelig hat, den anden holdende en aflang genstand.

Tavlens staffering stammende fra en restaurering 1913 ved P. Rahbek, omfatter en okker marmorering på rammen og mørkebrun bund for reliefferne. Bladranken er lysgrøn med grå kanter, personerne i blå, grå eller lysrød kappe, der har guld på kanterne ligesom englenes vinger og draperiet, med rødt foer. Indskriften står med gul kursiv på sort bund. Foroven: »Dend Her i Maarslett Kirke Hengende Lyse Crone og Opsatte lyse Arm haver høyagtbare og velfornemme Sr. Christen Skaarup af Aarhus og hans Elskelige Brud Iohanna Bergen Hammer af Maarslett Præste-

gaard gived til Kirken paa deres Brøllupsdag d.
8. Julii Anno 1721.« Forneden et vers:

»Oplys med det lys self o gud
Dend Brudgom med sin unge Brud
Som lyse Arm og Crone,
Din Tempel gaf ydmygelig,
Og Samle dem i Himmerig, for Lammeds
Stoel og Throne; Lad dem og der da finde mig,
Som Begge elsker inderlig,
Og dette Skreved haver;
Saa vil⁴⁹ vi i det høye hof
Dig Samptlig yde Samled Lof
for alle dine gaver.

M.B.H. Sponsæ Pater«

(c: Mads Bergen Hammer. Brudens far).

Opsat på sydvæggen i skibets vestligste fag.

Tre nyere *lysekroner*, barokkopier med 2x8
lysearme; de to kroner anskaffet før 1921.

Vedrørende *flysekroner* og *flysearm* 1721, se
mindetavle.

Fig. 30. Maske på epitafnr. 1, 1641 (jfr. fig. 31). NE
fot. 1980. - Mask on sepulchral tablet no. 1, 1641 (cf.
fig. 31).

Fig. 31. Epitafnr. 1, opsat 1641 af Rasmus Pedersen
Testrup over forældrene Peder Nielsen og Ingeborg
Pedersdatter Fog samt fem søskende, alle †1603
(s. 2275). NE fot. 1980. - Sepulchral tablet no. 1, dona-
ted 1641 by Rasmus Pedersen Testrup in memory of his
parents Peder Nielsen and Ingeborg Pedersdatter Fog and
his five brothers and sisters who all died 1603.

Klokke (fig. 32-33), støbt 1594 af Mattias
Benninck, Lübeck; 95 cm høj, medregnet de
maskesmykkede bøjler, og 109 cm i tv. For-
oven omkring halsen et detaillert ornament-
bånd med vase mellem vingede holdere veks-
lende med englehoved over akantusblade.⁵⁰
Herunder mellem profillinier et skriftbånd med
relieversaler: »Lavdate deo in simbalis bene so-

nantibvs et simbalis ivbilationis. Mattias Benninck me fecit anno 1594«. (Pris Gud med klingende cymbler og med gjaldende cymbler (Salme 150,5). M.B. gjorde mig i året 1594). Over og under slagkanten tætstillede profillinier. Ny klokkeknebel 1975.

†*Klokker.* Ved klokkeskatten 1528⁵¹ måtte kirken afgive to klokker, der med al deres »jernfang« (ophæng) vejede: 1) 3½ skippund og 8 lispund, 2) 10 lispund.

Klokkestol, af eg, bestående af fire (genanvendte) stolper støttet af skråstivere.

GRAVMINDER

Epitafier. 1) (Fig. 31), 1641. Billedskærerarbejde med storfeltsmaleri, opsat af Rasmus Pedersen Testrup⁵² over forældrene Peder Nielsen og Ingeborg Pedersdatter Fog samt fem søskende, alle døde under pesten 1603.

Gravskrift nederst i storfeltet over: Peder Nielse(n), som boede og døde i Thestrvp, »sandmand her vdi herredet«, og hustru Ingeborg Pedersdatter Fogs(!), der levede sammen på 16. år og avlede seks børn, fire sønner og to døtre; de tre sønner og to døtre »bortsove« med deres forældre 1603 og hviler her tilsammen. Gud give dem en glædelig opstandelse. »Og hawer dirres efterladte søn welagt mand: Rasmus Pedersen Testrvp, borger vdi Aarhvs, Gvd til ere, kierchen til beprvdelse och sin kiere s(alige) farelder til admindelse ladet den ephitapvm bekoste (o)c apsete a(nn)o 1641«.

Epitafiet, af eg, består af et storfelt, 134x85 cm, flankeret af kvindelige hermer med hænderne sammenlagte i bøn. De draperismykkede hermeskafter står på postamenter, med beslagværk, der atter hviler på en fodliste med maskesmykkede konsoller (fig. 30). Gesimsen, med æggstav- og tandsnitlister, prydes af konsoller med englehoveder, og et tilsvarende hoved med store vinger smykker det bruske topstykke. Hængestykkets øreflipvolutter omslutter en oval med et påsat, skåret barokskjold med Rasmus Pedersens reliefskårne bomærke mellem hans initialer »RP«.

Storfeltets maleri af Opstandelsen er udført i olie på træets kridtgrund. Motivet, der nøje er

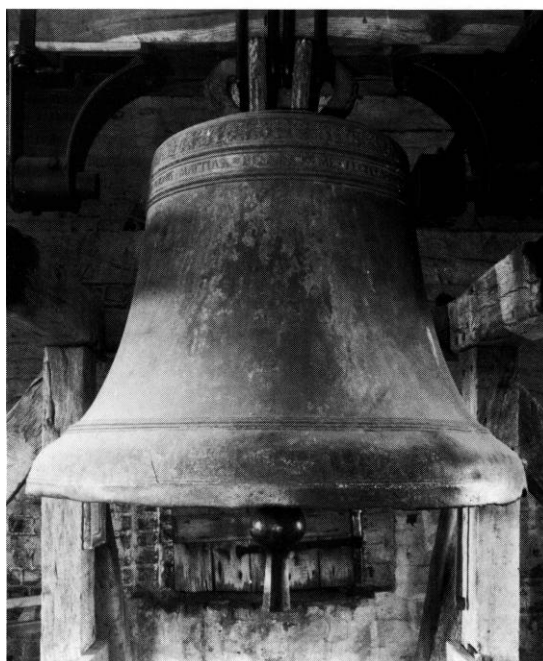

Fig. 32-33. Klokkeindskrift og klokke, støbt 1594 af Mattias Benninck, Liibeck (s. 2274). NE fot. 1980. - *Bell-inscription and bell, cast 1594 by Mattias Benninck, Liibeck.*

knyttet til gravteksten og baggrunden for epitafiets opsætning, har o. 1800 faet en primitiv overmaling ligesom rammeværket. Den blege Kristus, med rødt draperi og holdende den store sejrskæppe, står omgivet af en gul strålekrans på en brun sarkofag; foran ligger og står tre skræmte, romerske soldater, bagved flygter en fjerde. De bærer røde, gule og grønne harnisker over røde og lilla knæbukser. Den tilniede gravskrift er opmalet med gyldne versaler på sort bund ligesom indskrifterne i frise og posta-

ment, henholdsvis fra »Apoc. 14. ca. Salige ere de døde, som dø i Herren ...« og »I. Corint 15. Død hvor er din braad ...«. I hængestykkets ovalfelt er i korsform malet bogstaverne »GSMG«, således at M'et danner midte for begge bogstavrækker, formodentlig begyndelsesbogstaverne til Testrups valgsprog, der ligeledes findes i hans stambog. Ved siden heraf står årstallet »1641« over Jesumonogram og hustruens, Maren OlufsDatters, initialer: »M.O.D.«⁵³

1906 blev epitafiet istandsat af Erik Bayer.⁵⁴ Manglende dele blev nyskåret,⁵⁵ bl.a. ansigtet på topstykkets englehoved, og rammeværket blev nymalet på grundlag af oprindelige farvespor: en broget staffering med kraftige farver og nogen forgyldning på detaljer på sort baggrund. Malingen er nu stærkt afskallende,

hvorfor en restaurering forestår. Ophængt på nordvæggen i skibets østligste fag, hvor også Søren Abildgaard bemærkede det 1770, og antagelig på oprindelig plads.

2) (Fig. 36). O. 1727. Kalkstenstavle, sat af arvingerne over sognepræst Mads Bergenhammer og hustru, begge døde 1727. Ifølge indskriften var Madts Bergenhammer f. i Laalland 1663, i fire år »medtienere der i landet«, siden næsten 37 år sognepræst for Maarslett menighed, †1727 i sit 64. år. Hans hustru, Kirsten Lipper, var f. i Schaane 1663, †1727 i sit 64. år; de havde levet i ægteskab »paa 37te aar« og var velsignet med fem børn, af hvilke tre lever: hr. lens Bergenhammer, præst til Falling og Ørting menigheder, Johanne Bergenhammer, i ægteskab med Cristen Schaarup, vejer og måler samt køb- og handelsmand i Aarhus (jfr.

Fig. 34. Gravsten nr. 3, o. 1630-40, formodentlig over en kvinde og hendes to ægtemænd (s. 2277). NE fot. 1980. - *Tombstone no. 3, c. 1630-40, presumably to a woman and her two husbands.*

Fig. 35. Romansk gravsten, nr.1, over Haldan (Halfdan) (s. 2277). NE fot. 1980. - *Romanesque tombstone, no.1, for Haldan (Halfdan).*

oblatæske og mindetavle) og Hans Bergenhammer, »som øver sig i den lovlige købmands handel«. De ... »overlode deres siæle til himmelen og deres legemer til graven herne- den. ... opsat af ovenmelte efterlevende arfvinger«. ⁵⁶

Kalkstenstavlen, 93x63x5 cm, rummer inden for en flad ramme et stort ovalfelt med indskriften med reliefversaler og store skøn- skriftsbogstaver. Forneden er ovalen båret af en lille vogn, der flankeres af siddende personer symboliserende den flygtende tid og forgængeligheden: en mand, der støtter sig til en spade og holder et timeglas, og en putto, der, lænet op ad en træstamme, blæser sæbebobler; ved siden heraf en vase med blomster. I de øvre svikler ses svævende, påklædte engle, den ene med livets krone og krans, den anden med trompet og palmegren. Tavlen er sortmalet som baggrund for de gyldne relieffer og indskrifter. Opsat på korets nordvæg, i vestre fag, hvor der 1977-78 omkring tavlen er afdækket dele af en kalkmalet baldakin med draperi (jfr. s. 2266 og fig. 18).

Gravsten. 1) (Fig. 35), romansk, over Haldan (Halfdan). Grovkornet, lysrød granit med sorte indslag, trapezformet, 154x44-36 cm, meget ujævn aftykkelse, idet stenen midtpå måler ca. 10 cm, for enderne ca. 20-25 cm. Inden for en affaset, let hulet kant optages fladen dels af et smalt felt foroven med navnet, afgrænset nedadtil af en dobbelt tovvstav, dels af tre kors anbragt i forlængelse af hinanden og ledsaget af mindre figurer. I navnefeltet står med ni cm høje reliefmajuskler. »HALDA« (eller HALDN, det sidste bogstav er forvansket). Navnet er formodentlig det kendte Haldan (latin: Haldanus) eller Halfdan. ⁵⁷ I feltet herunder ses for hver ende et Georgskors, med midtring, hvis arme har ophøjede kanter. Ved en tap og en ring forbindes endekorsene med et spinklere reliefkors, hvis tre øvre arme er korsede. De flankerende figurmotiver er fra oven to blade med tydeligt markerede midtribber, en ophøjet firkant, antagelig beregnet til et ikke udført motiv, samt henholdsvis et firkløver og et trekløver, ligeledes med ophøjede kanter. - 1885 ¹⁵

Fig. 36. Tavle over sognepræst Mads Bergenhammer og hustru Kirsten Lipper, døde 1727 (s. 2276). NE fot. 1980. - Tablet to the parish priest Mads Bergenhammer and his wife Kirsten Lipper, died 1721.

fandtes gravstenen indsat i kirkegårdsdiget nordvest for kirken, nu opstillet i hjørnet mellem tårn og våbenhus.

2(?) En rødlig granitblok, trapezformet, 162x61-53 cm og med affasede kanter, men uden synlig dekoration, er muligvis en genanvendt, romansk gravsten. Indsat i våbenhusets østmur lige over jordsmon.

3) (Fig. 24), o. 1630-40. Figursten over en kvinde og formodentlig hendes to ægtemænd. Rødlig kalksten, 166x117x13 cm, højre nedre hjørne afbrudt og cementlappet. Den stærkt nedslidte, men velhuggede sten er antagelig udført i et Århus-værksted, der bl.a. har leveret en ganske tilsvarende sten i Elsted (s. 1748, nr. 3).

De tre personer står under et tredelt bueslag, der i siderne er båret af volutkonsoller, midtpå af englehoveder; i sviklerne ovenover timeglas. I stenens øvre hjørner er cirkler, med indvendig tungebort, om evangelisterne Johannes og Markus(?) med deres tegn. Personerne står i vanlig bedestilling med sammenlagte hænder. Mændene er ensklædte, men individualiserede med hensyn til hår og skæg. De bærer pibekrave, kappe med mønstret bræmme over knappet trøje og tætfoldede bukser. Kvinden har konehue, rund, stiv krave med indvendig tungebort, (blomster)mønstret liv og plisseret slag. Baggrunden trambuleret. Figurfeltet afgrænses mod skriftfeltet af slyngbånd. Den så godt som forsvundne indskrift har stået med let skråtstillede reliefversaler ligesom den omløbende indskrift fra »(E)sai. 35. cap.« på stenens ramme. Opstillet mod våbenhusets sydvæg.

Fig. 37. Brudstykker af *gravflise nr. 1, fra o. 1600, med dele af indskrift (s. 2278). NE fot. 1983. - *Fragments of *memorial tile no.1, from ca. 1600 with parts of the inscription.*

Fig. 38. *Gravflise nr. 2, fra o. 1600. Nu i Den gl. By (s. 2278). Den gl. By fot. - *Memorial tile no.2, from c. 1600. Now in Den gamle By.*

4) O. 1792, over lens Hansen Möller, f. i Krekier 6. sept. 1725, død i Skou Mølle 6. dec. 1792, 67 år og 3 mdr. gl., og Alhed Ingerslew, f. i Aarhus 22. aug. 1738, død •.⁵⁸ Rødlig sandsten, 194x126,5x17 cm, med riflede sider og karnisprofileret kant. Indskriften står med fordybet kursiv og enkelte store skønskriftsbogstaver. Opstillet ved vestre kirkegårdsdige, syd for portlågen.

5) 1790'erne. Grå sandsten, 192x126x14 cm, med rosetter i hjørnerne; sider og kantprofil som nr. 4. Den næsten nedslidte indskrift, med fordybede versaler, har udfyldt stenens flade. Ved østre kirkegårdsdige, nord for køreporten.

*Gravfliser, o. 1600, af rødbrændt ler med rester af grøn blyglasur, antagelig fremstillet i et østjysk (måske århusiansk?) pottemagerværksted;⁵⁹ nu i Den gamle By.⁶⁰

1) (Fig. 37). To formentlig sammenhørende brudstykker af en indskriftfrise, 12,5-13 cm høj og 3,5 cm tyk, stykkerne henholdsvis ca. 7 cm og 38 cm lange, med kantlinier i relief, hvori mellem reliefversaler: »H ... MSTIGMAR« (inv. nr. 427:77).

2-3) (Fig. 38). To ens fliser (den ene i brudstykker), 17,5 cm i kvadrat og 2,5 cm tykke, stemplet med dobbeltlilje i kantstillet kvadrat og med fliget blad i hjørnerne; nøje svarende til fliser i Åby (s. 1448, nr. 1) og Adslev (Hjelm-slev hrd.) (inv. nr. 51:42 og 795:52). - Desuden findes fem brudstykker af fliser med en ubestemmelig dekoration (inv. nr. 790:52).

Kirkegårdsmonumenter. 1-3). Brandts familiegravsted, under fire gamle lindetræer nord for kirken (fig. 39), består af liggende gravsten flankeret af to ens sandstenssteler.

1) *Gravstenen*, o. 1797, af sandsten, 196X142X11 cm, har hulet kant og fordybede, nu tomme hjørnecirkler. Indskrift, med fordybede versaler, over »fordum velærværdige og høylærde hr. Christian Friderich Brandt«, f. på Samsø 20. apr. 1721, blev præst i Maarslet 16. juli 1756, gift året efter med Ingeborg Fæster, f. i Brabrand præstegård⁶¹ 22. juli 1736 (9 børn, 4 sønner og 5 døtre), †10. febr. 1797 efterladende 3(?) sønner og 2(?) døtre med enken,

Fig. 39. Brandts familiegravsted på kirkegården, med gravsten fra o. 1797 og steler fra o. 1818 og o. 1836 (s. 2278). NE fot. 1980. - *The Brandt family tomb in the churchyard with tombstone from c. 1797 and stelae from c. 1818 and c. 1836.*

som døde 14. marts(?) i Maarslet præstegård, 62 år og 9 måneder gl. Herunder belærende ord til læseren om ægtefællerne, hvis død blev forødet ved »tanken paa 5 rætskafne hæderlig forsørgede børn ... og »Maarslet menighed ... betroet til deres ældste søns omsorg«.

2-3) De to næsten ens *steler* af rødlig sandsten, henholdsvis 147 og 152 cm høje, står på en aftrappet sokkel og afsluttes af halvrund fronton med indfældet, hvid stjerne (nr. 2 mangler sin). Skrifttavlerne er af hvid marmor med fordybede indskrifter, nr. 2 med kursiv, nr. 3 med skriveskrift.

2) O. 1818. Dorothea Marie Brandt, f. Stauning, †6. apr. 1818, 49 år gl. i lykkeligt ægteskab 24 år med stedets præst M. C. Brandt, efterlod sig 3 sønner og 3 døtre, der beklager tabet.

3) O. 1836. Mathias Christian Brandt, f. 10. sept. 1764, †24. sept. 1836. Han blev hjælpepræst 1790, sognepræst 1794 for Maarslet menighed, gift samme år med D. M. Stauning (6 børn, hvoraf 2 døde). Senere giftede han sig med M. J. Meldrup (1 datter). Dette minde sat af hans enke og børn.

4) Schrøders familiegravsted, ved østre kirkegårdsdige, nord for køreporten, med seks gravminder, heraf et *støbejernskors* for Fritz Ferdinandt Schrøder, †11. maj 1840. 95 cm højt over stenblok, korsarmene afsluttet af trekløver; indskrift med reliefversaler.

†*Ligtræer*, lagt af Rasmus Pedersen Testrup over forældre og fem søskende (tre drenge og to piger), døde under pesten 1603 (jfr. epitaf). På kirkegården »ret lige uden for våbenhusdøren hos min s(alig) modersøster«. ⁶²

KILDER OG HENVISNINGER

Arkivet på Frijsenborg: Skøde på Lyngå og Mårslet kirker 1653 (pergamenter, æske 3). - *Ved embedet*: Synsprotokol 1862-1925. - Se i øvrigt fortegnelse over arkivalier vedr. kirkerne i Århus amt i almindelighed s. 37-39 samt forkortelser s. 42-44 og s. 1650-51.

NM 2. afd.: Håndskrift: F. Uldall: Om de danske Landsbykirker III, 1885, s. 177-83. - Indberetninger ved Chr. Axel Jensen 1905 og 1906 (inventar og gravminder), E. Bayer 1905 (forundersøgelse af Testrup's epitaf), P. Rahbek 1913 (noter vedr. istandsættelse af prædikestol, mindetavle m.m.), S. Fritz 1937 (kalkmaleri m.v.), Kjeld de Fine Licht 1967 (bygning), Hugo Johannsen 1967 (inventar og gravsten), Hans Stiesdal 1971 (kirkegårdsmur), Mogens Larsen 1975 (epitaf), Robert Smalley 1977 (kalkmalerier), Mogens Larsen 1978 (kalkmaleri), Vibeke Michelsen og Jens-Jørgen Frimand 1978-80 (kalkmaleri, inventar og gravminder). - Fyldige udskrifter af de gennemgåede arkivalier findes i NM 2. afd. - Bygningsbeskrivelse ved Kjeld de Fine Licht, kalkmalerier ved Henrik Græbe, inventar og gravminder ved Vibeke Michelsen, orgel ved Ole Olesen. Redaktion afsluttet 1983.

Notebøger. NM 2. afd.: Søren Abildgaard V, 1770, s. 172 (epitaf). - Viggo Norn I, uden år, s. 61 (tagværk).

Tegninger og opmålinger. NM 2. afd.: Opmåling af vindue, overligger og sydportal ved F. Uldall 1887. - Tegning u. navn og år af romansk gravsten. - Tegning af epitaf ved E. Bayer 1905. - Tegning af prædikestol ved P. Rahbek 1913. - Plan af kirken, opmåling af stolestade gavl og skitse af gulvflise ved S. Fritz 1937. - Kopi af plan og snit af kirken ved Gert Bech-Nielsen, Ebbe Gitz-Johansen og Alfred Hansen, Arkitektskolen i Århus, 1968. - Plan af kirkegården 1:400 ved J. Risager og S. Jørgensen 1968. — *Kgl. bygningsinspektorat, Århus*: Forskellige tegninger ved H. P. Nielsen og H. P. Holm Nielsen, Odder.

Litteratur: MeddÅSt. 1971, s. 72-73; 1973, s. 69; 1976, s. 55; 1979, s. 49; 1981, s. 115-16; 1983, s. 85. Projektgruppen for lokalarkitektur og landskab: Mårslet kirke. Århus stift og Århus kommune 1983.

⁷ Erhvervsarkivet. Moesgård godsarkiv. Friherreskabet Vilhelmsborgs jordebog ca. 1700.

⁸ NM2, j.nr. 190/37.

⁹ IV, s. 111.

¹⁰ LA Vib. Hads-Ning herreders provsti. Synsprot. 1842-1908 (C 31-1-4.).

¹¹ Synsprotokol 1862ff.

¹² Jfr. J. Lange: Vore gamle kirkegårdes og alleers træer set i kulturhistorisk perspektiv. Dansk dendrologisk Årsskrift III, 1970, s. 124.

¹³ HofmFund. II, 150f.

¹⁴ Meddelelse fra graver Laurits Mortensen.

¹⁵ Uldall 1885.

¹⁶ S. Fritz 1937; M. Larsen 1978.

¹⁷ Jfr. F. Uldall: Om Vinduerne i de jydsk Granitkirker. ÅrbOldkHist. 1894, s. 211-324.

¹⁸ Om der i murlivet under vinduet er indrettet et »klokkerkammer« (jfr. Vejlbj, s. 1460), kan i dag ikke afgøres.

¹⁹ RA. DaKanc. Koncepter og indlæg til sjæll. reg. 1701, nr. 73.

²⁰ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1700-02 (C3.1166).

²¹ LA Vib. Århus bispearkiv. Kirkesyn 1789-98 (C3.1175 f.).

²² To eks. i NM, indkommet 1906, inv.nr. D6330.

²³ LA Vib. Århus bispearkiv. Ning herred, Mårslet 1697-1845 (C3. 638).

²⁴ Mindre partier af kronfrisen ses over hvælvene.

²⁵ Konservator Mogens Larsen noterer i indberetning 1978, at malebunden både i sin sammensætning og farve meget ligner den oprindelige bygningspuds med kvaderridsning. Analyser af disse mørtellag viser følgende for bygningspudsens vedkommende: Kalk 64%, grus 33% og urenheder 3%. Gruset er ret grovkornet, og det indeholder både knust trækul og brændt tegl. Malegrundens mørtel indeholder: Kalk 43,3%, grus 53,1 % og urenheder 3,6%. Gruset er her finere kornet og indeholder ligeledes knust trækul og brændt tegl. Det er antagelig disse stoffer, der har givet de to mørtler deres gråbrune tone. Desuden findes der i begge mørtelprøver en del ulæskede korn af brændt kalk, der giver analysen et større kalkindhold end det, der rent faktisk binder mørtelen sammen. Dette tyder på, at den brændte kalk er læsket sammen med mørtelens fremstilling.

²⁶ Jfr. Lyngby (s. 1619ff.), Lisbjerg (s. 1394ff.), Tulstrup, Skanderup, Hornslet, Skibet, Højen, Hvejsel, Ål - Otto Norn: At se det usynlige, 1982. Lise Gotfredsen, i ÅrbÅrhSt. 1983.

²⁷ Niels M. Saxtorph: Jeg ser på kalkmalerier, 3. udg. 1979, s. 306.

²⁸ P. B. Termansen: Mårslet Kirkes Altertavle, i ÅrbGlbY 1946, s. 35-40.

²⁹ Jfr. især Glud (Vejle amt), fra Peder Jensen Koldings værksted.

¹ ActaPont. III, nr. 1698.

² Samme, V, nr. 4328.

³ Regesta diplomatica historiæ danicæ I, nr. 5701, ActaPont. VI, nr. 4435, 4436 og P. F. Suhm: Nye Samlinger til den danske Historie I, 1792, s. 76f.

⁴ Kronens Skøder II, 38., skøde af 18. aug. 1653.

⁵ Samme, II, 51.

⁶ LA Vib. Marselisborg godsarkiv. Forsk. sager 1662-1851 (G 322-9).

³⁰ Istandsættelse ved E. Bayer, der også restaurerede nadverfeltet en tid bortkomne lysekroner, hvortil findes nøje parallel på tavlerne i Thorsø og Voldby (Randers amt).

³¹ »1831 blev denne Tavle opmalet«; jfr. note 28.

³² Det firdelte våben, med tårn i hjerteskjoldet, har i 1. og 4. felt en stående soldat, henholdsvis en face og i profil, i 2. og 3. krydsstillede kanonløb under krone. Våbenet er en mindre variant af Marselisvåben og et seglaftryk fra 1679 tilhørende Constantin Marselis til Constantinsborg, †1699. Kan muligvis være Gabriel Marselis d. Yngres? Se Poul Harris: Marse-lis-Slægten, Viby 1980, s. 150ff.

³³ Variation af nr. 5887 som i Storrिंग.

³⁴ LA Vib. Århus bispearkiv. Ning herredsbog 1690 (C3. 1106).

³⁵ LA Vib. Århus bispearkiv. Ning herredsbog 1772 (C3.1122).

³⁶ LA Vib. Hasle og Ning hrdrs provsti. Synsproto-kol for kirker og præstegårde m.m. 1827-42.

³⁷ Ifølge Wibergs præstehistorie I, 1870, s. 359 blev magister Mikkel Nielsen fjernet fra embedet p.g.a. forsømmelse af exorcismen.

³⁸ Efter traditionen var Adam gravsat under Golga-ta, hvor hans knogler kom frem, da Jesu kors blev rejst. Her er det ikke et kranium, men et hoved, dog med lukkede øjne.

³⁹ Ordene er stort set skrevet i eet, med flere eksempler på bogstavsammenskrivninger. Vægfeltets friser nye og uden indskrifter.

⁴⁰ Det sidste ord kan ikke læses p.g.a. placeringen tæt på muren.

⁴¹ 1801 omtales »et rækværk for pulpituret«, der ønskedes repareret (note 21). Muligvis er dette pulpitur identisk med herskabsstolen.

⁴² LA Vib. Århus amts nrdr. provsti, Synsprotokol 1812-44 (C291.2).

⁴³ Organisten var 1716 Eilert Ottesen, der samtidig blev degn (note 23).

⁴⁴ LA Vib. Århus amts nrdr. provsti. Protokol m. ekstrakter etc. 1812-20 (C291.26).

⁴⁵ Organisten erklærede, at han ikke kunne spille på det, så det kunne være til nogen nytte for menighe-den, og anså sig heller ikke forbunden dertil, da han ikke fik den for ham derfor lovede godtgørelse (note 36).

⁴⁶ En orgelbygger forlangte 125 rdl. for reparatio-nen, og at orglet transporterendes til hans hjem 9-10 mil fra Mårslet (note 23).

⁴⁷ Zachariasen: Orgelfortegn.

⁴⁸ Christen Skaarup, †1731, er begravet i Århus domkirke sammen med sine to første hustruer, Ma-ren Pedersdatter Lassen †1709, og Anne Olufsdatter †1715 (s. 919, muret begravelse nr. 4); jfr. i øvrigt note 56.

⁴⁹ Der er fejlmalet »vel«.

⁵⁰ Jfr. klokker, støbt 1593, i Sorterup og Fuglebjerg (DK Sorø, s. 664 og 994).

⁵¹ RA. Rgsk. ældre end 1559. 108A. Liste over indkrævede klokker 1528-29.

⁵² Chr. Axel Jensen: Thestrup-Epitafiet i Maarslet Kirke, i ÅrbArhSt. 1908, s. 65-74. - Heri omtales Testrups stambog, hvori der er noteret: »1641 Den 1ste Sept. loed jeg opsette den forgyldte Epitaphium offuer min S. Forældre i Morslet Kierche«. - Se i øvrigt Hans Andreas Møller: Stamtavle over Slægterne Stampe og Thestrup. Brønderslev 1910.

⁵³ Jfr. epitaf nr. (†)22 (Århus domkirke s. 715), †gravsten nr. 61 (s. 827) og muret begravelse nr. †21 (s. 908).

⁵⁴ Det lå 1906 i stykker på loftet.

⁵⁵ Den ene gesimshængeplade, den nederste del af hængestykket samt enkelte profilister.

⁵⁶ Vedr. personalia, se Thøger Rugholm: Slægten Bergenhammer, i Personalhist. Tidsskr. 15. rk. IV, 165-76.

⁵⁷ Jfr. Danmarks gamle Personnavne, udg. af Gun-nar Knudsen og Marius Kristensen, I, 1936-40, sp. 465-66.

⁵⁸ Død 2. maj 1811, 73 år gl., ifølge JySaml. 4. rk. II, 200.

⁵⁹ Jfr. Kai Uldall, i NMArb. 1934, s. 51 og Helge Søgaard: Østjysk Pottemageri, i FortNut. 1943-44, XV, 209 ff. - Sml. i øvrigt fliser i Århus domkirke s. 937 og Århus Vor Frue s. 1247, nr. 1.

⁶⁰ Gave fra arkitekt Sv. Fritz, Åbyhøj.

⁶¹ Tre gange har stenhuggeren skrevet B i stedet for P.

⁶² Jfr. note 52 og H. Søgaard: Rasmus Thestrups Stambog. Århus 1972, s. 20f.

Fig. 40. Mårslet 1:10000. Målt 1790, senere udstykninger medtaget til 1856. - *Map of the village 1790.*

SUMMARY

Mårslet church stands on a promontory around which winds a small stream (the Giber). Up to the end of the last century the churchyard was surrounded by a stout, possibly Late Medieval wall of field-stone, of which only a short stretch is preserved today. This wall, the height of which originally may have been about three metres, is an example of those churchyards enclosures, which distinguish a number of localities in the Århus diocese (cf. Vejlbj p. 1489). The original parts of the church building itself, the chancel and nave, were built in the 12th century of ashlar and field-stone and had doors and windows of a number and shape corresponding to those most common at that period. During the decades around the year 1500 vaulting typical of the district was included, a porch added in front of the south entrance and a sturdy tower at the west end of the church, all of brick. A number of details, such as the gable of the porch and a double window in the north side of the tower connect these additions stylistically with a number of contemporary buildings in the cathedral city and its surroundings. It was no doubt in the 1770's that the church underwent a thorough restoration and that its exterior took on its present character in which the brick cornices and the tower's pyramid spire are the essential features.

The walls of the chancel were decorated c. 1190-1225 with wall-paintings, fragments of which were revealed on the north wall during restoration. The decoration, the basic lines of which are drawn in red-brown colour, consisted of four friezes separated by bands of yellow or red and blue colour as background: 1) the frieze at the top divided into panels in which a fret alternates with a pictorial panel. The two revealed furthest to the east show partly a man running away from his fallen

horse with its legs in the air, partly the rear of a horse in full gallop towards the east and its rider's flowing mantle. 2) The main frieze, east of the window: Jesus standing in front of three warriors; possibly Jesus in the Garden of Gethsemane. West of the window: the torso of a man. 3) The frieze below, divided into panels, with horses and riders. 4) Painting of drapery, yellow, with red strokes to indicate the folds. - The arrangement of pictures and the style relate these wall-paintings to Jutland decorative art c. 1200 (discussed in note 26, p. 2280) which reflects the ideals of the poetry of chivalry and which can fairly reasonably be connected with the call to crusade.

On the west part of the chancel wall an inscribed tablet was set up in 1727 framed by a wall-painting, a canopy with drapery.

The more recent, rather anonymous furniture formerly included a number of articles which showed the connection to the church to its patrons 1673-1921, the Barons Gyldenkrone of the nearby manor of Vilhelmsborg. Only the altar-piece from 1682 is still preserved, having been transferred to Den Gamle By museum. The pulpit, in rural Renaissance, was carved in the year 1603, when the plague carried off a large number of the inhabitants of the parish, among them all the relations of a young man who set up a sepulchral tablet for them in 1641.

The baptismal font is Romanesque with the lion figures characteristic of the district. The baptismal dish originating from the Netherlands, of a type rarely seen, is from the beginning of the 1600's. The bell was cast in 1594 by Mattias Benninck in Lübeck. - A Romanesque tombstone of granite bears an inscription for »Halda« (or Haldn), i.e. Haldan (Latin: Haldanus) or Halfdan, a well-known name for a man.